

Ростислав Єдик

Торонке мольфування*)

I

Рід Вовквюків скапувався як свічка.

Знаний він був на всі гори: і просторими полонинами, і широкими дворами, і отарами овець, і чередами маржинки. В кожного з Вовквюків кліті набиті багацтвом, світлиці стародавніми уборами. Неодна голова дбала, неодна рука корпала, складала і це все тепер перепливало в чужі комори, чужі стайні.

Два Вовквюки вгноїли собою Альпи, три пішли і в чорноморських степах загубилися, чотири вмерли сухою смертю, одному розколов жабівець череп барткою мов гниле яблуко, а їх сестру добив таки власний чоловік.

Добив за кортячку.

Бувало люди аж гійкають на нього, не можучи дивитися, як він її за коси волосував, як на здоровля з ногами ліз, як ногами наче глину місив.

— Агій, нарозумся, чоловіче, таж ти її вже так збив, що кости зі шк ри висипаються.

— Ти, бугаю, нащо беш муху?

— Яку маю, таку бю, — і бив дальше. А одного разу добив. Кричала та голосила, а потім вмовкнула, зіпнула і вже було по всьому.

З цього великого роду лишився лише старий, вісімдесяткількалітній дід із сімнацятилітнім сином і молоденькою жінкою. Очевидно не рахуємо червонотілого крикуна, бо до нього старий не признавався.

— Таже я з тобою не був, вже рік як за смертю оглядаюся, а ти мені втелюскалася з цим байстрюком.

Відрікався старий пискливого дівка, але з тим більшою любов'ю споглядав на Штефана, останній накорінок великого й могутнього колись роду.

І дійсно, старий добре прочував свою смерть. З кожним днем горбився щораз більше, з кожним кроком щораз дужче задихувався, а голова йому не тремтіла, але качалася.

Боючися вмерти, післав за людьми—робити завіщання.

Не довго було розпису: весь маєток у цілості переходив на сина, а зрадлива жінка діставала забезпечення в готівці.

Гроші? добра річ; але полонини ще ліпші, урожайні долини ще кращі. А найкраще булоби, якби так і одно і друге...

Ця думка кинула молодицю в горячку і вона, не думаючи довго, побігла до свого дедика поскаржитися на старого діда і заразом порадитися, що їй робити.

*) Численні, багаті змістом чари.

Її дедя, Шикайлук Микулайно, очима розсівав зло. На що глянув — те, здавалося, вянуло, за чим сягнув рукою — те в порох розсипалося.

Старого рада була коротка: вневажнити завіщання.

Але як?

Довго кути шептали, ще довше молодиця вагалася, врешті пристала і ще того вечора скочила тайком у Рожен до ворожбита.

А в Ріжні сидить ворожбит поганий-препоганий. Самі найстарші відьми ходять радитися до нього як, що і куди, коли непевні успіху свого ремесла.

Звідти вернулася з проясненим личком і взялася варити вечерю.

Давно старий Вовкивюк не їв так смачно звареної страви. Наївся, а на другий день тяжко захворів і він і хлопець. Захворів, але керми господарки з рук не випускав.

Чекала молодиця годину за годиною, а смерть за голами. Обидва Вовкивюки виявляли дійсно вочу видержливість й окликами болю не смерть, а життя накликали. І то передусім той собачий Штефан.

— Агій, бодай тебе, бокозийнику, шляк трапив, — пошепки лопотіла доброзичлива мачуха.

І я ніби все гаразд зробила і ще не каменіє один із другим.

А що з тим хухнавим?

Треба їх хіба дотрутити до гробу — мізкувала, перелякана твердим життям, молодиця.

Принесене лікарство піднесло гарячку, збільшило маячіння й обидва почали догаряти.

Вартозий хлопець крикнув:

— Пара!

— Ба що?

Старому вже примеркли чоловічки.

— Біжи до дедика й перекажи!

Не багато думаючи, запхали Шикайлюки теплого ще, а може лише півмертвого Вовкивюка в каглу і метнулися до сусідів за свідками. На неприємного Штефана на печі не звернули більшої уваги і побіч нього ляг дід Параски.

Цей вже задер ноги за старим.

За коротку годину і на псю маму.

Посходилися люди і застали молодицю в потоках сліз і безумних голосіннях.

Сумно кивали головами і подивляля любов гожої Параски до старого діда.

—Щож вам, Петришку, сталося?

Безбарвним голосом почав:

— Вийшли ми з хлопцем якомсь на верх, а тут як не знявся вихор ні з цього ні з того, проти сонця аж пуду дало.

Не встигли ми вже скритися і нас обох мусли занести до хати. Покрутило, поломило кости, словом—підвіяло.

Мені пусте, не маю чого нарікати. Нажився чоловік і час. Але молодяка таки шкода. Сама піна життя, але що робити? Проти вищого приказу нема спротиву і я готовий; будьте свідомі, бо тепер я отак розпоряджаю:

Цілу Скупову записую...

Молоденький Штефан, гарячкою зложений, лежав як глина побіч. Гарячка побілила губи, язик у кілок замінився, горло зціпив біль.

Останні слова підміняного діда келепом вдарили по його свідомості і молодяк прочунявся. Зів'ялий тон не ошукав чуткого вуха. Зоз крадених полонин стократним гомоном прогудів крізь його мозок і всі сили збурих. Як з даліни стали виринати в його уяві зі шкороістю блискавки недавню пережиті хвилини у своїм правдивім освітленні: завіщання... дедик... свідик... неприсутність мачухи... смачна страва... її терпкий смак..

Отруїла мене, фльондра, дедика замордувала, а свого діда підставила, щоби мій маєток видерти.

Невідома сила напружила всі його нерви, цілющої пугерії влила в його жили і Штефан почав поволеньки підсувати руку до зрадливого горла.

Ххап!

Кігтями впився в засохлу шию, великим пальцем гортанки шукав, дух запирав у грудях.

Вме...р...ме...е...ее .. — пронеслося з печі й тихо стало в хаті.

Переглянулися свідки між собою, здивувалися домашні. А на печі тихий, але тим страшніший бій. Кинулися присутні до печі: старий в агонії веться, а Штефан, здається, вже мертвий. Здається. Ніюдин мускул не заграва на збіл-лону обличчі, ніюдин звук не вирвався з пересохлого горла. Якась стихійна сила наказувала йому:

Дуси, не пускай, бо із жебрачим костуром підеш.

І він дусиз, скривши руки під ліжником, суху шкіру щипав, з хрясткою моцувався.

Старому сто свічок замерехтіло в очах, великодні дзвони загули у висках, трембіти заграли в ухах. Пручався з цілої сили, щоби вирватися зі сталевого обруча смерти. Заперся дід об старезний комин, перевернув його і сам звалився серед киптюги пороху, саджі і глини посеред хати, потягаючи за собою Штефана, що не пускався його горла.

Кинулася молодиця підносити старого, а він звис уже як флейтух. Горлянка на гамуз стерта, аж Штефанові пальці вгризлися до середини.

Люто вхопила його руку і сіпнула нею, а з горла свиснула дзона, на палець грубими, цівками чорна-гідка кров на її груди, зрошуючи собою Каїна.

Не зрбувала Параска маєтку, а лише замсрдувала свого діда.

З розбитої кагли звисала тимчасом смішна голова старого Вовквивюка, ціла присипана саджею.

Шкляні очі шукали за жінкою, щоби показати їй вислоплений язик, а розкинені руки били по стіні, мов посторонки дзвонів, і перестерігали її:

А не руш, а не руш!

Доляри засипали піском очі свідків, рик корів заглушив їм вуха, а Штефана збули його гарячкою.

Кінці пірнули у воду.

II

Обох дідів поховали на другий день, а Штефан змагався зі смертю ще тиждень. Врешті побідила молодість і почав поволі приходити до повної свідомости та здоровля.

Стару хату лишила Параска, бо в ній почало страшити, а сама перенеслася до хати свого деда, перетягаючи за собою і Штефана.

І дійсно, серед такої руїни, яку лишила за собою молодиця і найтвердіше газдівське серце здригнулосяби Стіни обдерті зі всіх образів, піч розвалена, стелина облупана, скоби повитягані, двері понадривані.

А для Штефана розпочався день муки, ніч страху.

Забрала його мачуха хіба не з милосердя чи з любови, але, щоби збиткуватися над ним складним способом і повільно та постійно вкорочувати йому життя.

Нема йому деінде приклонити голови, бо родини вже нема. Повний страху за своє життя, бож не дав собі вмовити байки, якто дедьо зійшов зі світу. Не міг ніякої страви доторкнутися, щоби в ній чого не зісти. Слідкував за їжею домашніх і сам їз те саме.

Та не в таку родиноньку попав. Підступ і зрада чигали з кожного поруху старого. І для себе не дуже то безпечним способом загадали Шикайлюки післати Штефана наздогін за старим Вовквивюком.

Правда, він їв із тієї самої миски, але не з того самого боку, а це рішало про його долю. Лагідна отруя раз-у-раз підмашувала собою кожну густу страву.

Штефан вже більше нагально не слабував, нічого більше вже не боліло його. Він тільки сох, жовтів і танув на очах як весняний сніг.

А всі випереджували себе взаємно в поклонах перед ним, мовби перед божком:

— А можеби ти, Штефанку, зів це або те, — притягала його мачуха.

— А можеби ти, Штефанчику, проспався в холодку? Дивись як сонце пражить, — гуде з другого боку її дедик велебний.

— А чи тобі щось не бракує, Стефаночку, що ти став такий сумненький? А можеби ти так пішов у Білу Річку до Недоходи Йвана. В нього сьогодні вечорниці, розвеселишся трохи — дораджують лукаво обоє.

Люди не могли надивуватися, що за серце в мачухи, як приємно розчарувалися на старому. Таж йому ліпше, як у рідній хаті.

— Забанував за дедиком, — говорили одні.

— Врік його хтось за вроду, — говорили другі.

— Ніщо інше, тільки якесь важне прокляття висить над цілим родом, певно, аж з семим коліном зникне, — доповідали треті.

А Стефан стерігся і вянуп під оком.

Треба звідси тікати, — шибнула йому гадка в голові. Смерть ходить услід за мною і я не зможу перед нею всокотитися. З кожного кута заглядає, ночі проверчує своїми очодолами, шукаючи мене; косу наостраху тримає.

Куди не ступить, все радить йому спрятатися з очей старого Шукайлюка.

— Тікай, — шепоче йому смерека.

— Тікай, — журливо журчить потічок.

Тікай, — прохає добрими очима маржинка.

Завернеться з царинки до хати, а сіни вже гудуть: — Смерть.

І двері риплять: смеррртъ.

І вікна обіцяють: смерть, смерть

На пальцях ходить Стефан, щоби не чути жахливих пересторог і одного вечора таки не видержав:

— Вуйку, я завтра хочу вертатися до своєї хати.

— А чогож то? Може тебе хто образив?

— Та дежби, ви всі так піклуєтеся мною як пістунка.

— Або може моя хата зачумлена?

— Ні, але я таки вертаюся до себе.

— Мой, небоже, я бачу, що ти вже фіглів забав. Хтож тебе там нагодує, хто опере? Будеш ходити як циган на стид і публіку собі, нам і цілому родові.

— Е, коби стільки стиду, а цілий рід—я сам.

— То ти так відплачуєшся за наше добре серце?

— Я знаю ваше добре серце і нічим сердечним вам не відплачуюся. Не хочу, не буду і йду.

— А в тім, ви і так собі добре платите, бо весь мій ґрунт самі тримаєте, а моє—що на мені і в мені.

— Хлопче, стули писок.

— З писка чую і пискові не дивуюся.

— То ти ще ставишся до мене?

— Я до вас не ставлюся, а поставлю таки на свому.

— Та я тобі одного сіна не дам зробити.

— Не маєте що давати, бо я вашого не требую, а свого не дам собі зрабувати.

— То ти про ррабунок говориш? На, маєш своє завдаток — і важкий п'ястук Шукайлюка твердо спустився на плече хлопця.

— Ви не вмієте бити, — процідив крізь зуби молодяк.

— По гуцульські бється в голову як гадину, — і з цими, словами вхопив зі стола важкий кружок і з цілої сили гаратнув по вершку голови старого. Захитався старий, але не впав: блискавкою мигнув другий і поправив попередний удар.

Молодиця не лишилася німим свідком. Скорим рухом гнучкої постаті перекинулася через стіл і напрасно старалася обезброїти молодяка, витручуючи йому дошку з рук.

Та хлопець уже запалився боротьбою і злі вогні почали розсаджувати темний, брівний лук.

— А ти, гадюко сороката, чого хочеш?

Розмах не вдався, бо старий, користаючи з передишки вирвав із рук кружок і таки ним почав хрестити Штефана. Цим разом без усяких задних плянів:

— На смерть!

Як веретільниця скрутився хлопець і пірнув під лаву. Потім хильцем, проміж ноги, шубовстнув надвір і пігнав щосили.

Гнав, мовби сто чортів гналося за ним, самі ноги його несли безуговку, аж вкінці зашпотався за якийсь корч і на весь зріст простягнувся у траву.

Схопився, але ніякий удар не послідував за його упадком, хоч він думав, що хтось йому підставив ногу.

Здивовано розглянувся навколо себе:

— Тьфу, а я вже гадав, що переймили.

З розкішю простягнувся назад у траву й пірнув у думи. Почування благойної полегші розлилося по цілому тілі. Видавалося йому, мовби вирвався з якоїсь тяжкої пригнітаючої темряви і перший раз побачив ясність навколо себе. Ясність, певність, мету перед собою.

Мету? Яку мету? До повнолітності далеко, майна не відбере, не здихається ворогів.

Жити, розростатися, цілу Верховину до себе пригорнути як цю траву під собою, а все інше хай плине. Само дасться видіти, що дал ше робити. Чиж не вистарчить йому тепер, у цій хвилині, що ніщо не говорить про смерть, а все дихає й усміхається приязню?

От плай кличе за собою, щоби йти ним аж на край світу, ота смерека-самітниця співає любовну співанку, пушиста трава простягає гнучкі обійми, а ліс, чорний бір зібрав пругасті брови і захмурений мовчить.

Мовчить, бо багато знає, багато чує і торонко криє в собі.

Кобито бути так як ліс...

До ранку далеко, а хлопець лежить із розплющеними

очима й оглядає зірки. Як їх багато розсипалося по небі, мов дір у решеті. Одна моргає таємничо до другої, холодний спокій оточує їх. Але ні! От одна вогниста крапка запалала, крайчик неба запалила і скотилася додолу.

Хтось згас.

Ба хто?

Хіба трембіти рознесуть вістку завтра по верхах про його смерть. А зівждар певно вже наперед знає, хто вмер. Подивиться на зівзду і вже знає.

Коби так бути зівздарем, але таким, що мігби стримувати зівзди, або їх тручати. Передусім тручати. От трунувби зівзду старого Шукайлюка і мачухи. Одним махом!

Раз і вже нема, два і знову нема. Гай!..

Ранній холод збудив Штефана зі сну. Довкола нього сама краса. Довкола гучить, співає, у співі купається цілий ліс. Кожне дерево перекидається тонами з другим, з кожного линуть сопілки, денцівки, скрипки, цимбали — усі інструменти. Навіть бубон здалека відзивається. Тепер тихо, тихенько, навіть вітрець спинив віддих, земля завмерла в нетерпляці.

Нараз смерека заскрипіла—починай. І кожний інструмент заграв, затужив, душу з тіла виймив і пустив пташкою між пташечки. Ота пташка грає на сопілці. Зпочатку пробує голос; півкнула—добре. З дрібонького горла виливає журливі тони. За нею починає друга, третя, всі. Кожна іншу пісоньку співає—виграє, а всі разом одну велику, неначе квітку до квітки складають і барвистий вінок плетуть, але нерівний. Ота пташечка маленьку квіточку приложила до більшої, друга ще більшу, а велику червону усі кладуть у середину китички. То знову лише одна квіточка в рядочку, то знову дві, то багато. Якась невловима рука закручує їх кріпко шнурком і розгойдує в повітрі, поволеньки, скоріше, ще скорше і вже вінок мов колесо веселки пливе в повітрі, взноситься, тікає десь угору високо, високо. Барв на віночку стає щсраз менше, він червоніє, багріє, вогнем горить, ще вище — замінюється в якусь чорну пляму і — нараз —

Мах —

Вінок розривається і градом додолу сипляться квітки. Вже його цілого вкрили, вже руху не стає, віддиху нема...

Ох, отвирає уста, протирає очі.

Ага! Це мельодії пташок його вкрили, а він цілий скупався в них як у зливному дощі.

III

Ранком пішов Штефан на сільське право до громадської канцелярії.

Навіть до слова йому не давали прийти. Війт і його прибічники дивом не могли надивуватися, аби він, газдів-

ська дитина, ставав усупереч вуйкові Микулайнові і забавляв своєї волі. Таж ціле село може посвідчити, що його доглядали як ока в голові. Ходив убраний як пава, а поліно, на якому мігби зашпотатися, зараз хтось зпід його ніг підносив, а тепер він таке виробляє і каляє давну славу свого роду.

— Фе, стид тай годі!

Побачив Штефан, що з заклюпаними головами йому багато говорити нема чого.

— Ви до мене не гсворіть як до дитини, бо зі смертю дєдика, я став його наступником. Як не хочете мені нічого присудити, то й не судіть. Я вашим судом не дуже требую, бо за два-три роки сам собі право зроблю.

До того потайного ката я вже більше не вернуся, лишуся сам у своїй хаті й буду сам газдувати на тому ґрунті, що коло неї, як мене дедик навчив. Як хто туди мені нашпарить без мого дозволу, смерть йому зроблю. За решту майна я вирахуюся пізніше не з Микулайном, але з вами всіми.

Луснув дверми і вийшов. Вийшов повагом, як статочний газда, а не дїтвак, і попрямував до своєї хати, забитої дошками.

Смуток привитався зі Штефаном серед зарослого хабаззям подвіря і вступив із ним до хати, що дихала стухлістю.

Кажани й пугачі розпаношилися в опустілій хаті й на порозі задзьобали бадьорість молодяка.

В одній хвилині викинув він усю крилату гидоту з хати, отворив вікна, але радість ними не ввійшла.

Маржинки треба. Ця приводить радість.

Лишив отвором хату й побіг у полонину. Надвечір пригнав до своєї зогороди чотири корови й собаку, злу як змія. Зараз таки видоїв молоко й розпалив ватру.

Зашипіла гадючка на вогні й у хаті прояснилося. Радість тінями затанцювала по стінах, сволоки піднеслися до гори і вже не пригнітали долівки.

Від Штефана відступився смуток.

Напився молока й почувся безпечним у своїй хаті, на своїм ґрунті газдою, своєї волі володарем. Вчув, що стоїть на власних ногах, підпертий своєю власною барткою, роздякуваний зі всіми: і приятелями і ворогами. Всі обручі тріснули, що здавлювали його серце і в грудях загоготіла божевільна радість.

Нарешті сам, вільний, нічий.

Сусіди зацікавилися молодим втікачем. Нераз, зустрічаючи його на обочах, хотілиби вдатися з ним у розмову та він вривав її в самому коріні.

— Як треваєте, Штефанку? — приязно поздоровляють прохожі.

— Миром! — коротко відповідає молодяк і йде своєю дорогою, з слуханий в себе самого.

Зокрема зацікавилася ним Костричукова молодиця. Кожної неділі губить стежку коло Штефанової хати, а той ні її гордої постави, що легко і рівно має в повітрі, ні зеленкуватих очей з прихованим пеклом у кутиках, ні навіть розписаних киптарів не бачить.

Та вона цим не журиться дуже. Знає, що ця винижнена важкою недугою краса скоріше чи пізніше загостить в її хату, коби тільки цвіт розвився на щічках.

Шукайлюки тимчасом не дають Штефанові спокою. А він із кожною хвилиною мужніє, розростається і леда день переміниться в легіня.

Костричучка як добрий опікун, Параска як злий дух кружляють навколо хати. Закохане серце відгадало злі наміри і молодиця не спускає очей з хати самітника і з того, що діється кругом неї. Одного разу переловила вона Параску, коли та кружляла навколо хати і щось розсівала.

Недугу розсіває, щоби Штефанчик її набрався, думає, і скоро світ вже вартує коло підсипаної хати.

Як тільки показався молодяк, молодиця крикнула:

— Не переступай, Штефа', порога, але прожени пса вперед себе.

— Пантруйте, ви, краще свої пороги і своїх псів, — відповів непривітно Штефан і збірився йти далі.

Перебігла молодиця заворожений простір і перервала коло, на себе взяла тяжку хоробу, розвіваючи вроки. Не сказала більше ні слова, але вернулася додому і лягла зморена.

До вечора виглядала як один огидний струп. Та молодиця сама вмів мольфувати і злікувати себе від убродів.

На зорях принесла вона води з чуркала, кинула до неї сухар із пшеничної муки і так промовила:

— Водичко, найстарша царичко, обливаєш, обмиваєш гори, доли, коріння, каміння, облий, обмий і мене від всякої мерзи, аби я стала велична як весна, красна як зоря.

Примовлена вода скупала ядерне тіло і до трьох днів стала знову чиста, свіжа й здорова як риба.

Дивується Параска, що її чари не чіпаються молодяка і звернула свої очі на його маржину. Темної ночі підкралася під Штефанкову хату. Пес аж ланци зриває, так сіпається до колишньої газдині, що злодієм підсувається до загороди.

Буката хліба зі смолою скувала собаці зуби і вже безпечна сіла Параска під корови у стайні. До краплі видноєє з коров молоко, аж маржинка рує, чуючи неприхильну силу коло себе.

Треба ще знак лишити, думає злюка, і звязує хвості чотирьом коровам, розставляє їх на чотири боки, а сама

чимскорше вихоплюється на загороду й бігом царинками до своєї хати.

Штефан немало здивувався, побачивши рано осмішені і видоєні корови.

Шукайлюків робота, гадає собі і вечером спускає з ланца нагодованого пса.

Та другий ранок повторює попередний. Корови розставлені на чотири сторони світу, а пес спав аж до полудня.

Церкає Штефан корови, а замість молока виходить клей, а ще дальше кров.

Ой-га, завзялася на мене та охаблена мачуха і на мою маржинку.

Як не думає, щоби зберегти себе перед напастю і нічого путнього не видумає. Лягає в ночі коло коров та коло півночі так зможе його сон, що не може кліпнути, а ранком знову корови повязані.

Постановив ходити по надвірку. Ходить, ходить, ходить аж дев'ятої ночі котиться щось маленьке по царинці, а світло в середині.

Аж тепер ти в моїх руках, втішився молодяк. Сидітимеш у моїм кримінарі, аж твою тілові запечатають гріб.

Скинув гачі й обернув їх навиворіть і зловив відьму як головатицю в сак.

Зловив, але як її заперти? В руки не можна, а біда зпоміж штанок викочується. Що піднесе гачі, капчушок виповзує і котиться дальше, підскакуючи на грудках.

Е, чекай, від мене не втечеш. Закидає ще раз свій сак і обмотує штанки неначе колачик, а сам біжить по макітру.

Та заки вернувся з макітрою по капшучку і гачах уже й слід захолов.

Рано знайшов гачі в долині.

Видима річ, спустилася біда з гачами обертом у долину і випала подорозі.

— Шкода!

А вдома Параска чередує, зі Штефанового молока сметани збирає, висушує і свої корови зі сіллю годує, сліди Штефанових коров збирає і над ними приговорює, промовляє:

— Я, чара, чарівниця, своєю злою гадкою злі духи кличу, а вони мені помагають і всю манну крізь ліси, крізь скелі, крізь поточини, крізь дебри приносять; всю манну приносять і в мою коровку вкладають аж їй вимя крутить і чотири дойки молоком наливає.

IV

Нагадав собі Штефан, як то дедик бувало розказував про відьми і йде в неділю в ліс з сокирою — рубати сме-

реку на стілець. Мусить пізнати, чи то справді Шукайлюкова відбирає молоко.

Ходить лісом і не може зважитися вдарити раз сокирою: неділя. Вже мав вертатися з нічим. Нараз, злою гадкою покріплений, вихопив сокиру і з цілої сили вдарив по стрітвіці. Застогнала смерека, йойкнуло галузя, здригнувся ліс, а Штефачові волосся стало дубом. Метнувся до хати і в три дні вийшов по сокиру. Знайшов її у пні, облітою живицею.

Заплакала смерека над гріхом.

Сьогодні мале святце, можна ще раз спробувати. От Дмитро Сливчук кутається коло вориння.

Розмахнув і в друге гепнув по пні аж фоя посипалася.

Щераз заплакала смерека перлистою живицею та Штефан замкнув очі, заткав вуха і одним скоком опинився коло хати.

Свято!

Хай буде свято, але не дасть над собою збиткуватися. Досить натерпівся дотепер; чиж те переслідування не скінчиться і в його власній хаті? Треба Шукайлюкам прирубати трохи пальці, бо сягають задалеко. А дедикова смерть не накликає до помсти?

Гай, до роботи!

Від тоді кожної неділі і кожного свята цілий рік зарубував Штефан раз сокиру в деревище, доки не зробив стільця. На Благовіщення посадив у місці черногорського зілля і кожного вечора підливав водою з девятьох головиць.

Зазеленіло зілля і ще великодні дзвони не дзвонили, а Штефан уже на цвинтарі стоїть на стільці і тримає листок зілля під язиком. Цілий рот загорівся від чортівського зілля, зіниці поширилися, в голові гудуть водопади.

В церкві йде відправа, а надворі хлопці дзвонять у дзвони, аж позавішувалися на посторонках:

Бам-Телень, Бам-Телень-Дзінь-Бам.

Христос воскрес — співає священик, дяк і ціла церква. Я шукаю відьми, — відповідає Штефан.

— Христос воскрес.

— Я відьми шукаю.

Глип, а коло нього стоїть Варвара Потіцька, Гануся, Василина і та стара дрімба Одокія. Стоять із дійницями на головах, аж ноги повгиналися під ними. Трохи одалік від них стоїть і Параска, ворожиця клята, відьма погана.

Відьми шастаються по цвинтарі, щось радять, переговорюють між собою. З їхнього гурту відділилася Марійка Костричукова і підбігла до Параски, намагаючися струтити з її голови дійницю. Параска не дається, борониться й обі-от-от кинуться на себе з кулаками.

Вслухується Штефан у голоси, що лунають навколо нього. Тут дзвони аж розщибаються під дужими руками,

а з лісів відповідають їм корови — мууу, бики ричать — гууу, а телята побренькують тільки дзвіночками і долучуються до овечого биркання — беее. Дивна лісова пісня зближається, щораз більше жалісна, неначебто маржинка домагалася у відьом відібраної манни.

— Чекай, перейму тебе коло хати, не будеш ти вже більше шукати мене і насмішуватися над кор вами, — думав молодяк, розізлений риданням коров.

Ціліський день засідався Штефан на Параску, а їй мовби й не туди паде дорога.

На другий день, плигаючи грунями, зловив Костричухову Марійку в потоці. Довкола сонна тишина, смереки завмерли, потік, здається, замерз, бо вода сріблиться, а журчання не чути.

— Помагай — біс чарувати, — крикнув молодяк, але чогось не вчув, щоби його серце заколисалось гнівом, а пальці твердіше затискали бартку. Дивиться на сусідку-красуню. Чує, що не вдаривби її ласо пласом, хоч постановив вчинити таке при першій зустрічі з відьмою. Скоріше глядить на неї з цікавістю, бо, хто знає, чи і не його коров — шкідницю. Бистро подивилася молодиця, але нічого не відповіла, тільки пупінки грудей заколисалися під цвітистою сорочкою, а лице запашило мовби рожка висипалася на ньому.

— Чію корову чередуете? — з глумом спитав молодяк.

— Це що ти, Штефаночку, сьогодні розговорився? Чи не хочеш надолжити собі року мовчанки?

— Бо чарівниці вчора пізнав і своє молоко відібрати, або вибити хочу!

— Від кого?

— А хочби й від вас!

— З моїх грудей молока не вдоїш, бо вони ще дівоцькі.

— Чейби?

І вже коло молодиці, а кров запалала, а очі вже вміли.

— Яби до вас й не брався, бо ви відьма і в вас стільки волосся що на голові.

— Чи ти здурів?

— Хіба всі старі люди подуріли, що таке про відьом розказують.

Тріснула зацінка, вужем мигнула крайка і мов зпід землі виринуло туге тіло молодиці і втікло у вишивані складки сорочки.

Штефан протирив очі і кусав себе до крові у золотистим пушком покриту губу.

Як зігнута сталь пирхнула красуня з каменя на стежку і реготом залоскотала вуха.

- Марічко!
- У вечір під буком!

V

З навислими на губах поцілунками прокрадалася Марічка на умовлене місце. Зірвався зпід бука Штефан і як полонинська пісня понісся назустріч. Легкою рукою вхопив задихану молодицю і підносив щораз вище й вище, аж нагло обкрутився з нею мов у танку. Дивиться на неї здивованими очима і не надивиться, мовби не пізнавав, мовби вперше побачив, мовби несподівано здійснилася довгождана туга.

Як два гірські потоки мішаються, розділяються і знову зливаються зі собою, так грянули пружисті тіла в обійми, стрепенувши всіми нервами. Мов у похмільному танку розгойдувалися, очима й устами вабилися, сварилися, відтручувалися, від гнучких обіймів ухилялися, — то знову розгойдувалися мов дараби на грамітній воді, поринаючи в розкошах і затрачуючи свідомість, то виринаючи з пінистих хвиль невиразними тінями. Повітря кипить вихрами, земля мов п'яна заточується, вечір стоїть непорушно. Крізь розхилені губи вилискують хижі зуби, кожний м'яз їхнього смагного тіла дрижить, а з уст, щойно затканих поцілунками уст, проривається могутній гимн жаги.

Перша опам'яталася Марічка.

— Штефанчику, любчику, хочу направити тобі кривду.

— Любка моя, не говори про кривду, бо тратитися хочу зі стыду. Як я тебе не бачив до сьогодні?

— Бо ти не слухав себе, а голосу своїх ворогів, хай їм на безголова! Ти ходив сумний, хоч життя розгорталося коло тебе.

— Те, що було, ніч. Аж сьогодні розгорнувся для мене світанок.

— Так, любчику, ти побачив життя як нічну ватру крізь гущавину. Життя перед тобою, перед нами, закрите чагарниками. Їх треба прорубати і пізнати всі тайни: котре зілля яку рану гоїть, яка примівка чому помагає, треба навчитися богувати між людьми.

— Ах, таж ти відьма! — аж з жахом відсунувся від неї Штефан.

— Ні, пестливим рухом притягаючи Штефана, промовила Марічка. Я тільки мудріша й сильніша від інших, а таким і тебе хочу зробити.

— Я досить сильний, щоби сам дав собі раду як треба.

— Так, ти сильний і гарний, але є щось більше поза тобою, поза силою одного чоловіка. Це сила всіх гуцулів, що міститься в їхніх старих повірях. От, наприклад, чи вм'єш своєю силою віддати коровам їх манну? Ходи, я покажу тобі.

Взявшись за руки, не пішла, а поплила закохана пара перед Штефанову загороду. Шіснацять слідів з чотирьох корів вибрала Марічка, повклдала їх на чотири боки перед собою і почала промовляти:

— Ішли коровки, мериночки, благушечки, гикаючи, брикаючи, свої паперки щібаючи, свої слізки проливаючи. Ніхто їх ні видів, ні чув, тільки Марічка. І Марічка перейшла і сказала до першої коровки, до другої, до третьої, до четвертої:

— Чого ти, коровко, мериночко, благушечко, гикаєш, брикаєш і свої паперки щібаєш?

— Я гикаю, брикаю і свої паперки щібаю, бо в мене чередільниці-недоходільниці, відьми-відьмиці, опирі й опиріці і знахорі-чинатарі відіймили, відібрали буйне молоко, тошний сир, товсту сметану, жовтеє масло.

— Іди, благушечко на золоту гору, на шовкову траву, з золотої криниці водиці напийся — на цебер молока, на тошний сир, на товсту сметану, на жовтеє масло.

— Нехай виjde золотий чоловік з золотого моря, в золотому ковпаку, в шовковому каманаку, з золотою трубкою і на чотири части най затрубить.

— І хай ніхто його не бачить, не чує: ні чередільниці-недоходільниці, ні відьми-відьмиці, ні опирі й опиріці, ні знахорі-чинатарі.

Пішов золотий чоловік золотою дорогою з золотим клинням, з золотою довбенькою, з золотим топором і золотого смеречя нарубав і золоту ватру з його сучя наклав, кілля наколов, ужев накрутив і на золотій горі золоту загороду воринням обложив.

Тоді на три части світу затрубив і коровочку, мериночку, благушечку до себе пригулив. Потім взяв золотий чоловік золоте ведро і коровочку здоїв. І надоїв позн: ведро молока, бо ріка молока прягла. Вилляв золотий чоловік буйне молоко в золоті бербениці, заднив золотими гріздами і запетелькав шовковими петельками.

І дивиться Штефан, а його коровам вже молокодайні жили набреніли, вимя напружилося, всі чотири дійки налились молоком: як ріка буйного молока прягла.

Марічка з усміхом дивиться на свого любчика.

— Чарівна чарівнице, де ти навчилася чарувати, чередувати, коровам молока прибавляти?

— У старого діда-чинатара, славного на цілу Гуцульщину. За руку, бузало, мене візьме, дивну бувальщину розкажує, чародійне зілля показує. Старий ходить по скелях, а я коло нього жибоню і малими ногами дрібочу. А він завжди звертає до старих часів і говорить про предвічні звичаї, палку гуцульську вдачу розкриває.

— Так, а про помсту багато розказував? Чи захову-

вали її старі гуцули? Не багато вже хіба з них лишилося в горах.

— Є всі гуцули, як перед віками, бо зайшли, хоч і набрали, то небагато вони варті й поволі вироджуються, вимирають...

— Правду кажеш, — перервав їй Штефан. — От старий Балушевський, зайда, сидить самотний при вигаслій ватрі і задивився кудись випраними очима. Штанкевичі також виявилися і над їх маєтками заблисли і схрестилися бартки чужих, от у Пугачевського. здається, діти з першим віддиком умірають наче від нашого повітря.

Марічка заговорила: так, так, не страшні нам зайди, страшніше, що передають нам свою охаблену вдачу.

— Хіба ні. Ми заслухані в голос, замкнений у грудях, а до нього зайди не мають доступу.

— Не дуже ти вслухуєшся в той голос, як дотепер не пімстив смерти дедика і свою муку.

— Що ти кажеш, Марічко?!

— Те, що чуєш. Хіба старосвітський гуцул бувби стерпів, щоб над його родом хтось насміхався? А ти — це терпиш.

— Так, я це терплю, але не призбув про ніщо і нікого. Щовечора колишу помсту у грудях, у сивому сумерку пестощами обсипую її. Терплю, бо я ще був дуже молодий.

— Хіба помста потребує довгих років?

— Настає час, коли нема вже років для помсти, і вона сповнюється в ту хвилину. Довгі роки чекання не стирають із неї нічого, бо вона вічно молода, з бистрою пам'ятю.

Помста!..

Що солодше за тебе? Ти запах минулого, жагучий зоз причасної крові, барвиста цвітка життя. Тільки у своїй швидкості ти містишся, помсто, і вже настає мій час для тебе.

— То ти так швидко забув про наше кохання заворожене? Не є воно для тебе барвистою чічкою? — з лукавим усміхом спитала Марічка.

— Кохання це передсмак щастя. Саме щастя — це дріжання у грудях незгашене ніким і нічим, глибоко заховане, кров'ю покроплене. Найближча до нього помста, люта помста. Чим довше вона триває, тим більше зближується до щастя.

— А тебе я, душко, люблю так, як співається у співанці; — помовчавши хвилину, відізався Штефан, пригортаючи до себе Марічку:

Калючка білоцвітна,
Йигідки червоні,
Йив бідашку не любити,
Коли очі чорні...

Розкоханими очима подивилася на нього Марічка:

— Моїм коханцем може бути лише гуцул, що нікому не завдає своєї кривди на плечі так, як ніодин з наших вдавнину не зробивби був цього ніколи. Я тобі поможу! Слухай!

І Стефан вслухувався у глибокий голос кохання, начебто він виходив із надрів землі, з таємничих лісів, з задуманих скель. Голос красуні, що богувала у Річках, його власний і природи, злизалися в один всеобнімаючий оклик: Помсти!

VI

Як писну, все пропаде, товклася думка в голові Стефана, що підкрадався до хати Шукайлюка в глуху годину півночі. Тричі окружав він хату, тричі обливав її таїнственною водою від Марічки.

Можеби так ще й стайні?

Ні, маржинки шкода, комуж вона що винна? Бігом вертався назад, не оглядаючися.

Марічку застав похилену над мискою, як сікла воду ножем. З її очей зник ласкавий погляд. З кутиків очей іскрилися мечі, а з уст видобувалися вривані слова молитви, що криком били в небо, або гасли в нечутному шелоті.

— Викликаю вас.. темні духи... з гори сіянської, з землі підсподіянської, з дебрів, зі скель і темних нір.

— Зійдіть... ногами збодіть... кров спустіть... з крози хай родиться не на хвалу Божу і запах людям васильчик, а чорний терен хай віття пускає і дорогу загороджає великому і малому, старому й молодому.

— Смоли кипячі, води гарячі хай наповнять долину, вогні могуті й вітри тріскучі хай язиками небо лижуть і ні стебла, ні сліду, ні сухої тріски хай не лишать.

— Згор... кров... пила... дорога... дух... допоможіть... заклинаю... шепотом говорить Марічка...

— Помсти! — вибухає з її горла божевільний крик вгору і розсипається в лісах. На північний захід зводяться, випяливши десять пальців руки дивні колеса зачеркують в повітрі, чудаті знаки вирисовують на землі аж зміянками стали преноситися білі платки мряки мов розпущені гриви великанських коней і наповняти собою Замагуру, Чорну Річку, Білу Річку й долину Черемоша від Варітина по Вигоду...

— Ходім і чекаймо до завтра, — якомсь жалісно промовила Марічка взявши Стефана за руку.

Наставала Година. В повітрі клекотіла буря.

Темні мряки виповняли цілий небозвід. Повітря так згустіло, що можна було краяти його ножем.

Темрява розкрила пащеку і ригнула вогнем. Мов по камяному тоці замолотили велетні кривими ціпами в хаотичному безладі. Разпораз виривали з нього грізномогутні

брили і з розмахом тручали їх у бездонні простори: трах трах рах.

Не мали часу добігти до своїх хат Штефан і Марічка. Грунь, що бігли по ньому, взніс свій хребет у якомусь демонському пориві, захитався і почав потапати. Столітні смереки по обох боках плаю підскочили мов патички і поклалися додолу. Світло блискавок показало жахливе боєвище з простягнути и зеленими трупами, що купами вкривали обочі.

Ніюдин звук не вирвався з затиснених уст мольфарів, що викликали темні сили з глибоких нір, які далеко переростали їх могутністю. Віддих смерти зморозив кров, як вони завважали, що грунь, по котрому бігли, зі страшеним лоскотом відірвався від гори і мов камінна ріка понісся по схилістій підозві з глухим помрукуванням у долину, уносячи їх на своїх розколибаних, дужих плечах.

Хата Шукайлюка втопилася в камінній вирі, а на буковянській долині повстало озеро.

Мовчки дивилися рано местники на своє діло.

Марія Струтинська

З полинялих фільмів

(Лена Полуботок)

Наш сусід „від делікатесів“ — як щодня від пяти місяців — підтягнув мені три широкі, залізні стори і я відчинила наш малий, чепурний ресторан. Десять круглих столиків ще звечора вкрито свіжими обрусиками. Підметено долівку. Тепер — стерти порох зі стільців, з буфету. Підлити пеляргонії в довгих як вікна, білолякерованих жардінерах. Готово.

Крізь мале віконце виглядає з кухні чорнява голова нашої спільнички: прийшла ще раніш заднім входом і вкупі з кухаркою готує вже сніданок.

Стаю за лядою, по моїй стінці. За великими наріжними вікнами (давніше: склад фортеп'янів) перспектива двох вулиць, скупаних в блідому золоті липневого ранку. Мигають в дверях щойно відчинених крамниць голі литки служебок: ранішнє печиво; поспішають в темносиніх блузах службовці міських заведень; та основний тон — це сірий салдатський однострій. Йдуть одинцем і групами. На грудях, на кашкетах — червоні бинди.

„Звялені спекою троянди — силкуюсь відновити в уяві недавнє порівняння. Та на думку тиснуться зачуті вчора інші слова:

„Забруднили революційні прапори“ — і уява малює образи останніх, дивних днів.

..Вулиці гудуть зранку до вечора: козаки з азійськими